

Vladajoča inteligenca

Stanko Leben

I.

Kdor pozorno motri razvoj narodov, se težko ubrani analognega gledanja, ki mu kaže veliko podobnost med razvojem človeškega poedinca in te ali one narodne individualnosti. Kakor v človeku tako je videti, da snuje v narodu neka prvobitna, urejajoča življenjska sila, ki človeka kakor narod sili v neprestano dejavnost in razgibanost, k vedno zavednejšemu in zato smotrnejšemu razvijanju vseh njegovih zmožnosti. Docela naravno in smiselno zveni, če rečemo, da se narod razvija, da narod rase, da zori. V narodovem razvoju, v njegovi rasti je mogoče celo razlikovati več zaporednih stopenj, več prehodnih stanj, preko katerih se narod povzpenna do one točke, kjer šele v polnem pomenu besede zasluži ime narod. Če je življenjska sila v narodu zdrava in nenačeta, ga z nekim prvobitnim nagonom sili vedno više do popolnoma samostojnega opravljanja njegovih življenjskih nalog.

Zgodovina 19. in 20. stoletja nudi premnogo primerov, ki dovolj nazorno pričajo, da v vsakem narodu, velikem ali majhnem, snuje udarna življenjska moč, ki ga preko stopnje kulturnih in splošno političnih svoboščin žene v neizprosni boj za dosego še nečesa višjega in popolnejšega, v boj za dosego popolne politične samostojnosti, ki se na zunaj izraža v tem, da so upade dvoje realnosti: narod in država. Čim bolj narod zori, čim zavedneje in smotrneje razvija in stopnjuje svojo življenjsko silo, tem neugnaneje mora stremeti za dosego popolne svobode v uravnavanju svojega življenja in izživljanja.

Narod, pojmovan kot samonikla duhovno kulturna edinica, ne bi stremel in se boril za dosego lastne državnosti v tej ali oni obliki, če bi ta najvišja stopnja v razvoju narodov ne vključevala življenjsko tako dragocenih vrednot, da brez njih narod le ohromelo životari, ne pa živi. Prav pred kratkim je Harold J. Laski, profesor državoznanstva v Londonu, zapisal sledeče: „Rad priznam, da se narod, v čigar roke je položeno oblikovanje lastne usode, povzpne s tem do neke višine v svojem razvoju, ki bi mu bila drugače za vedno nedosegljiva. Spoštovanje samega sebe, vzpon, tvorna sila, vse to so očitno posledice narodnega samoupravljanja. Zatiranje stremljenja po svobodi zastruplja življenjske sokove narodovega telesa... Kolikor moremo vsakemu narodu dati pravico, da se doživi kot država, le toliko bomo po mojem mnenju sprostili duhovne sile, ki bodo brez vsa-

kega dvoma povišale srečo človeštva.“* In malo dalje: „Lahko je uvideti, da narod, ki mu odrekaajo pravico, določati si lastno življenjsko pot, utrpi, ne glede na izgubo svojih zmožnosti v upravljanju, tudi okrnitev in ohromitev lastnih življenjskih vrednot in da si bo njegova čustvena reakcija dala prej ali slej duška v nasilnih dejanjih.“ In potem se takoj dotakne za Angleže tako perečega indijskega vprašanja, rekoč: „Za kolikor kratimo Indiji svobodo, bistveno potrebno za njeno lastno državnost, za toliko oškodujemo duhovni blagor sveta.“

Za vsak zdrav narod, ki hoče polno živeti in nemoteno razvijati svoje sile in zmožnosti v blagor človeštva, je črta razvoja od prvega prebujenja in zavedanja v celoto preko stopnje zgolj kulturne in samo še splošno politične svobode do lastne samouprave v tej ali oni obliki docela naravna in nujna. Dokler katerikoli narod ne doseže te stopnje v oblikovanju svojega življenja, ne zasluži še imena narod v polnem pomenu besede, ker narod brez take ali drugačne oblike lastne državnosti samega sebe ne vlada, in kjer ni samovlade, za narod ne more biti smotrnega dela za razvitje vseh življenjskih sil ter tudi ne polne moralne odgovornosti za to delo.

Naziv „državnost“ ne sme buditi v nas napačnih predstav. Narod je država, narod ima tako ali drugačno državno obliko, pomeni v zadnjem jedru le dejstvo, da hoče narod samega sebe vladati, to je, kar najsmotrnejše in s polno odgovornostjo uravnnavati vsa razpoložljiva sredstva v čim večji prosopeh in razmah sil, ki jih je neznana usoda položila vanj, da z njimi dovrši svoje poslanstvo. Vladanje v tem smislu je nekaj etičnega, znak visoke moralne dozorelosti za poedinca in za narod, a obenem življenjsko tako polna vrednota, da vitalna sila vsakega naroda šele v njej najde uteho svojemu nagonu. Stremljenje v vsakem zdravem narodu po pravici, določati samemu sebi usodo in si z lastnimi močmi oblikovati obraz, to stremljenje je v zadnjem jedru istovetno s stremljenjem po doseganju te dragocene, nešteto stvariteljskih sil drameče vrednote, ki ji pravimo vladanje samega sebe.

II.

Če narod doseže najvišjo stopnjo v svojem razvoju takrat, ko se prebije in prebora do samovladanja, tedaj pa se pojavi takoj konkretno vprašanje po ljudeh, po posameznikih iz naroda, ki vladajo za narod. Če rečemo, da narod vlada samega sebe, hočemo s tem konkretno povedati dvoje: prvič, da narod povsem samostojno vodi, misli zanj, skrbi za možnosti čim bolj neoviranega izživeljanja na znotraj in na zunaj nekaj vladarsko nadpovprečno nadarjenih ljudi, ki bi jih mogli imenovati neposredno vladajočo skupino; življenjska naloga in poglavito delo te neposredno vladajoče in-

* Harold J. Laski: Nationalismus und die Zukunft der Zivilisation, uvodni esej v „Die Neue Rundschau“, avgust 1932.

teligence v narodu je v vsakem trenutku tako ravnanje, ki ume biti uravnano in usmerjeno edinole v vedno intenzivnejši razmah narodovega življenja. Drugič pa pomeni izraz „narod vlada“ še izredno važno, za življenje naroda nepogrešljivo dejstvo, namreč, da razpolaga narod z vojsko inteligentov, ki po osebnih zmožnostih in darovitostih sicer opravljajo najraznejše posle, ki so uradniki, učitelji, zdravniki, znanstveniki, inženjerji itd., a med katerimi mora biti vsakdo prepojen z zavestjo, da vrši svoj poklic kot zaveden član svojega naroda. Vsak poedinec v tej vojski služečih inteligentov se mora živo zavedati, da tudi na njegovih ramah slonita moč in zdravje naroda, da je tudi on moralno soodgovoren za uspevanje ali propadanje narodovega telesa. Če bo ta zavest dovolj prepričevalna in trdna, tedaj inteligent v narodu ne bo zgolj klavrn uradniški stroj, ne samo goltav, brezdušen pridobitnik ali mrtev, nebrižen znanstvenik, marveč živa, snujoča, najsi še tako skromna sila v svojem narodu in se bo zavedal odgovornosti, ki je položena vanj. Zato bo tak inteligent, član vladajoče elite, če ga je rodila slovenska mati, pa naj bosta njegov poklic in mesto njegovega udejstvovanja kakršnakoli, v prvi vrsti slovenski inteligent, zavedajoč se živo in prepričevalno, da je življenje slovenskega naroda predragocena vrednota in da je tudi on poklican, da to življenje, iz katerega je sam izšel, varuje, brani, po svojih najboljših močeh stopnjuje in pospešuje. Vse to pa ne krčevito, pretirano in v sporadičnih navalih afekta, marveč mirno, premišljeno, potrpežljivo vztrajno, preprosto in z nekim vedrim dostojanstvom, kakor da bi vršil najumljivejšo stvar na svetu. Seveda je v tem pravcu treba vzgajati že mladega človeka, in najti tako vzgojo, je ena najbistvenejših nalog vsakega naroda. Jasno in samo po sebi umljivo je, da tako vzgojeni inteligent ne bo hlapčeval ter krivil hrbta, ne bo za skorjo kruha s tuje mize pljunil na čast in blagor svojega naroda, ne bo za trenutni osebni dobiček obrnil domovini hrbta, češ, kaj me briga, je že tako na svetu.

Iz žive zavesti dolžnosti in odgovornosti, iz čuvstva ponosa in samozavesti pa izvira nepremagljiva moralna sila, ki vleče za seboj in kaže pot vsem plastem v narodu, tako da utegne biti dober vladajoči inteligenčni sloj neodoljiv zgled, kažipot in vodnik. Le o taki inteligenci je mogoče mirno reči, da zasluži ime vladajoče elite, in narod doseže najvišjo stopnjo svojega razvoja šele takrat, kadar si zna vzgojiti tako razumništvo. Brez njega narod nikoli ne bo državen narod; brez njega se bo težko povzpел do one najvišje stopnje v svojem razvoju, kjer sam in brez pomoči od drugod uravnava svoje življenje, oblikuje svoj obraz. Brez nje hira in zamre, pa naj bi bila njegova zunanja neodvisnost še tako popolna.

Slovenci doslej še nismo imeli in tudi danes še nimamo take enotno strnjene, v zavest odgovornega vodstva zlite sile, narodove elite, vladajoče inteligence. Razmerje naše inteligence do naroda — mislim seveda na in-

teligenco v povprečni celokupnosti — je povečini pasivno in nezavedno, brez močnega etičnega zanosa, brez samozvesti in razborite, trajne, nepopustljive volje, graditi z odgovornostjo usodo lastnega naroda.

Često sodimo o sebi, da smo premehek, popustljiv in v skrbi za oblikovanje lastne usode malobrižen, nesamostojen narod; Slovenec, pravimo, ne pozna drznega poguma, tveganje je tuje njegovi malomarno skeptični naravi; rad se plaši pred grožnjami, skrušeno in v uradni pokorščini rad kloni glavo; v njem ni prešernega, optimističnega zanosa, ki bi ga neodoljivo nesel v boj in k zmagi preko vseh ovir in porazov. V celoti dela naše življenje vtis nekega malobrižnega polovičarstva, potlačenosti, večnega cincanja in mučnega kolebanja brez vedrega, prečiščenega, svoje sile in moči svestega si zagona. Nekateri menijo, da je temu kriva naša narava sama, da smo bili taki od pamtiveka in da nikoli ne bomo drugačni; drugi dolže za to naše životarjenje zgodovinske prilike, v katerih smo živeli, stoletno suženjstvo in večno pokornost tujim gospodarjem. Morda je v vsem tem drobec resnice; toda kdor ima jasen vpogled v ustroj in snovanje svojevrstne realnosti, ki ji pravimo narod, ne bo podvomil niti za trenutek, da je pglavitni vzrok našega polovičarskega življenja v pomanjkanju strnjene falange za vladanje vzgojene inteligence. Nikoli, odkar živimo, si nismo zavedno in sistematično vzgajali ljudi, ki bi nam bili vladali, se zavedali, kaj pomeni vladati ter bili zmožni trde etične discipline, brez katere je vladanje prazna beseda.

Brez vladajoče inteligence narod ne more dihati iz polnih pljuč, ne more zaživeti polno in samostojno. Vladajoča inteligenca pa se ne pojavi kakor goba po dežju. Vladajočo inteligenco si mora narod vzgojiti. Smotrna vzgoja take inteligence je trdo, dolgotrajno delo, ki zahteva mnogo premišljanja, zrelega, prečiščenega in vedrega pogleda, izkušenih ljudi izredne tenkočutnosti v pojmovanju in presojanju pravih narodovih osobitosti, globokih poznavalcev ljudi in življenja. Stari, politično in kulturno zreli narodi, angleški za primer ali francoski, so stoletja preizkušali in delali na vzgojnih metodah, ki naj bi jim vzgojile kolikor mogoče dobro in gibko vodilno inteligenco. Znano je, koliko važnosti so polagali Grki na vzgojo svoje mladine in kako so iz svojega grškega pojmovanja sveta in življenja iznašli metode, ki so o njih sodili, da so najboljše za vzgojo ljudi, ki jim bo poverjeno vodstvo naroda. Tudi oni so imeli na vzgojnem polju svojo strogo zamišljeno vzgojno politiko, ki je vzgojo usmerjala tako, da je mladino razvila v telesno in duševno zrele ljudi, katerim so brez skrbi poverili vodstvo na vseh poljih človeškega udejstvovanja. Vzgoja, ki zna izoblikovati samostojne, z narodno zavestjo prepojene, etično visoko razvite, za vodstvo sposobne ljudi, je ali bodi velika skrb vsakega naroda, kajti brez takih ljudi je malodane nemogoče, da bi narod dozorel do resničnega samovladanja in do lastne državnosti v tej ali v oni obliki, vsekakor pa je

nemogoče, da bi brez njih mogel za dalj časa uspešno vztrajati v lastni državnosti. Naša slovenska vzgoja je še daleč od te prave vzgoje. Slovenska vzgoja še zdavnaj ni slovenska, dokler se zadovoljujemo samo s slovenščino kot učnim jezikom in z domačini kot učitelji. Naša vzgoja bo šele takrat res slovenska, kadar jo bo usmerjala zavedno slovenska, našemu bistvu pri-krojena in našim smotrom služeča kulturno vzgojna politika, ki ji bo pred očmi oblikovanje etično močne, samonikle inteligence, zavedajoče se v življenju svoje vloge in svojih dolžnosti do naroda.

III.

Slovenci smo radi ponosni na svoje šolstvo, na majhen odstotek nepis-menih, na živahno zanimanje in razpravljanje zlasti med ljudskošolskim učiteljstvom o najnovejših poskusih in pridobitvah na polju modernih vzgojnih metod. Ni je skoro večje vasi, ki bi ne imela vsaj svoje enoraz-rednice, šolska poslopja so v splošnem lepa in higijenična, srednjih šol imamo lepo število. Izobrazbo, ki jo poedincu nudi šola, nadaljujejo in po-spešujejo zlasti med podeželskim ljudstvom tako mogočne knjižne orga-nizacije, kakršni sta Mohorjeva in Vodnikova družba. Da po dokončanih razredih ne usahne v ljudeh izobrazba, ki jim jo je dala šola, skrbje še šte-vilna prosvetna društva s knjižnicami, predavanji, gledališkimi predsta-vami. In slednjič imamo svojo Univerzo, Narodno galerijo, Slovensko Ma-tico, Znanstveno društvo za humanistične vede, v kratkem bomo imeli morda Slovensko akademijo znanosti in umetnosti. Vsi ti številni zavodi in ustanove, ljudske šole, srednje šole, učiteljišča, prosvetni domovi, po-deželska gledališča, knjižnice in knjižne družbe, so slovenski zavodi in ustanove, širijo med ljudmi omiko in izobrazbo, jih uče brati in pisati, jim dajejo višjo izobrazbo, bude zanimanje in mnogokrat ljubezen do sloven-skega jezika, do slovenske kulture, jih navajajo k umevanju človeških znanosti in k samostojnemu znanstvenemu delu.

Vprašanje vzgoje pa ostaja pri vsem tem živahnem izobraževanju po-polnoma odprto. Kajti uspeh vsega tega izobraževanja, zlasti po številnih in raznovrstnih šolah kaže neko čudno potezo. Reči bi mogli, da je ljudstvo v splošnem izobraženo, saj morda v nobenem drugem narodu ni toliko za-nimanja za lepo knjigo in preprosti človek nikjer drugje toliko ne čita kakor pri nas. Manjka pa nam kljub vsem številnim srednjim šolam in kljub uni-verzi slovenske inteligence. S tem nikakor nočemo trditi, da trpimo po-manjkanje na akademsko tudi prvovrstno izobraženih ljudeh, ki bi uteg-nili biti izborni sodniki, advokati, inženjerji, uradniki, učitelji in znanstve-niki. A ravno v tem je za nas jedro in problem naše vzgoje: veliko, mnogo preveliko je število akademsko izobraženih ljudi, ki so le akademsko izobra-ženi ljudje, ne pa narodova inteligenca v najčistejšem, edino pravem po-

menu besede. To so izobraženi, v najboljšem primeru z znanjem natrpani, v tesnem okviru svoje stroke podkovani in spretni ljudje, niso pa vzgojeni za narodovo elito, — merilo narodove zrelosti —, niso pripravljeni za voditelje in niso prepojeni niti s spoznanjem osnovnih narodovih potreb. Zato se ne morejo na mestih svojega udejstvovanja zavedati svoje žive voditeljske odgovornosti do naroda, iz katerega so izšli, in ne vrše z globokim etičnim zanosom vodilne vloge, do katere so se povzpeli.

Še veliko slabše pa je pri nas glede izrazitih narodovih vodnikov. Resničnim voditeljem predvsem ne sme manjkati pravega vladarskega čuta. Voditelji morajo znati vladati. Narod, ki si ne zna vzgojiti voditeljev vladarjev, ni narod v polnem pomenu besede. Vladati pa se pravi, imeti živo zavest, da človek vodi in odločuje, da za svoje odločitve nosi polno moralno odgovornost in da od teh odločitev zavisi ena izmed najgloblje v naravi zakoreninjenih, najdragocenejših vrednot: prospeh, življenjski razmah lastnega naroda, čigar kri in meso je on sam. Samo zavest, da med narodom živi skupina ljudi, ki umejo vladati, ki so odgovorni in sposobni podvreči se strogi etični disciplini, ki nujno izvira iz zavesti vladanja, more vzdržati duhove v stalni, za polno, učinkovito življenje potrebni napetosti in pozornosti. Če se narod navadi životariti brez ljudi, ki v tem smislu vladaajo, ne bo dolgo in njegova inteligenca bo zapadla v močvaro moralne trohnobe, duhovne nerazgibanosti in neplodnosti.

Zavedne, nepretrgane kulturno vzgojne politike v tem smislu Slovenci nismo nikoli poznali. Imeli smo pač, odkar smo se začeli duhovno gibati, neko instinktivno vzgojno politiko, ker ni naroda, ki bi živel kulturno, pa ne bi imel vsaj še tako neznatnih drobcev te vrste politike. Vsa naša vzgojna politika do današnjih dni — mislim namreč vzgojno politiko, kolikor je bila v resnici samo naša, bistveno naša, bistveno slovenska — je imela pasiven, defenziven značaj. V čem je obstajala do pred vojne? Izključno v stremljenju za čim številnejšimi slovenskimi šolami, v borbi za slovenski učni jezik pri poučevanju in v knjigah, v boju za slovensko šolsko administracijo, morda še v naporih za pridobitev slovenske univerze. Defenziven, nekonstruktiven značaj te vzgojne politike je očiten na prvi pogled. To je bila instinktivna kulturno vzgojna politika naroda, ki se na smrt in na življenje bori za goli obstanek, politika, ki se je borila za najosnovnejše, najprimitivnejše pravice narodnega jezika v šolah, za domače učne knjige, za pravico do učiteljstva, ki bi govorilo materinščino učencem. Taka, kakršna je bila, se je izkazala za uspešno, ker je vsaj po veliki večini dosegla cilje, h katerim je stremela. Danes so vse naše šole slovenske, učni jezik slovenski, učne knjige večinoma spisane v slovenščini, učiteljstvo vzgojeno na domačih šolah, celo univerzo imamo, na kateri se tudi v pretežni večini predava slovenski. Doseženi so cilji, za katere se je borila naša predvojna še vsa elementarna

vzgojna politika. In sedaj takoj nastane vprašanje: ali iz teh pridobitev najelementarnejših pravic na vzgojnem polju, do katerih nas je privedla predvojna vzgojna politika, sledi, da se lahko blaženi odpočijemo, da so za nas kot samobitno kulturno duhovno edinico končana vzgojno politična razmišljanja in naloge, oziroma, da jih sedaj brezskrbno in lahko-miselno lahko prevalimo na druge rame? In če ne, se nam sproži takoj drugo vprašanje: s kakšno konstruktivno, dobro premišljeno in za bodočnost pretehtano, na vzgojo prvovrstne vladajoče inteligence usmerjeno vzgojno politiko smo zamenjali svojo predvojno, zgolj defenzivno, na pridobitev najprvobitnejših vzgojnih pravic naperjeno kulturno politiko? Odgovor na to drugo vprašanje je lahek in dokaj kratek: z nobeno. V vsem današnjem slovenskem šolstvu od prvih razredov ljudske šole do zadnjih semestrov univerze ni najti najrahlješe sledi kakršnekoli domače duhovnosti, zavedno stremeče za izrazito slovensko vzgojo v tem smislu, da bi nam hotela vzgajati moško, ponosno, samostojno mislečo in ravnaajočo elito, iz katere bi izhajali voditelji, ki bi vedeli, kaj je njihova naloga, v kakšne pristane naj vodijo ladjo naše usode.

IV.

Ginljivo naivna je danes naša, že z zunanjim videzom potešena zadovoljivost na vzgojno političnem polju. Ginljivo naivna zares, če ne bi bila obenem usodna, odgovorna za bog ve kolikšen zastoj v razmahu naše duhovne samobitnosti. Neštetokrat nam doni na ušesa odgovor: saj imamo slovenske šole, slovenske učitelje, celó slovensko univerzo! Kaj pa hočemo več! In v podkrepitev sledi devetkrat od desetih primerov vzporejanje z razmerami v našem šolstvu globoko v predvojnih časih, ko so se ljudje izobraževali po nemško in je vzgojo uravnavala politika z Dunaja. Najbolj me vedno preseneča to primerjanje z našo predvojno vzgojo. Zdi se mi podobno gledanju človeka, ki se je otel prepada, stoji na trdnih, varnih tleh in bi ga morala biti sama skrb, kako si bo utiral pot naprej v neznan svet, pa se še ves prepaden, plah, sam ne verujoč, da je zares ušel smrtni nevarnosti, ozira nazaj, zadovoljen, da si je rešil golo življenje, pozabljajoč pri tem na pot pred seboj, ki bi jo bilo treba utirati za nadaljni pohod. Poučevanje v rodnem jeziku od prvih razredov ljudskih šol do zadnjih semestrov univerze pa v resnici za kakršenkoli narod še ni nič drugega kakor le eden najosnovnejših pogojev za golo življenje, za njegov obstanek. Videti v uresničenju tega najosnovnejšega pogoja za narodovo bit dokončno izpolnitev narodovih potreb in nalog na vzgojno političnem polju, je znamenje skrajno naivnega ali plehkega duha. Stržen in osrednja vodilna sila narodne vzgoje ni rodni jezik, ni dejstvo, da se poučuje v materinščini, marveč vzgoja po takih metodah, ki jih je narod umel in mogel proizvesti le iz svoje lastne duhovnosti z namenom, da si ustvari in pridobi

na vseh področjih človeškega udejstvovanja kar najboljšo elito, ki ji bo zdrav in pravilen razmah narodovega življenja suprema lex. Z drugimi besedami: hrbtenica prave narodne vzgoje ni dejstvo, da učitelj poučuje in učenci odgovarjajo v materinščini, marveč je taka ali drugačna prosvetna politika, ki v poučevanje šele vlija živega duha in ki vzgojo, ki bi sicer bila slučajna in brezsmotna, usmerja ter vodi k smotrom, vzniklim iz naroda in za narod. Če le pogledamo kulturno življenje starih preizkušenih narodov, kakršna sta na primer angleški ali francoski, se nam v žarki luči pokaže plitkost naziranja, da si narod že s samo uvedbo materinščine v vse šole ustvari narodno vzgojo. Malodane od pamtiveka se po angleških in francoskih šolah poučuje po angleško oziroma francosko. Pa vendar je mogoče jasno slediti v angleškem kulturnem življenju stoletja trajajočemu miselskemu naporu, kako priti do takih vzgojnih smernic in načinov, ki bi bili značaja angleškega naroda najprikladnejši, ki bi zlasti pospeševali etične sile v značaju, da bi si narod s skrbno vzgojno politiko ustvaril čim popolnejšo elito. Plod tega dolgotrajnega razglabljanja na vzgojno političnem polju, nikakor pa ne zgolj pouka v materinščini, so še danes tako sloviti „colleges“, kakršnih ni najti nikjer drugje po Evropi, in sicer skoro brez dvoma zato ne, ker so tako pristen, samonikel sad angleške vzgojne politike, da se zaradi svoje samonikle pristnosti odtezajo vsem poskusom posnemanja. Zavedna, sistematična, iz miselskih naporov porojena, lastna in samonikla vzgojna politika, ne pa poučevanje v materinščini, je šele merilo narodove zrelosti, svobode in resnično samostojnega izživljanja. Tu, v vzgojni politiki tega kova je „hic Rhodus hic salta“ za vse, ki debatirajo, ali smo res docela svobodno izživljajoča se duhovna edinica, pa menijo, da smo dosegli vse, kar je narodu, ki res hoče živeti kot narod, potrebno, in v podkrepitev svojega mnenja navajajo dejstvo, da se po vseh naših šolah poučuje v slovenskem jeziku.

V.

Odkar je minila vojna in z njo naša rudimentarna, zgolj obrambna vzgojna politika, smo veseli in brezmiselni kakor oni človek, ki si je rešil življenje, obstali sredi pota, blaženi in zadovoljni, da se po naših šolah poučuje v materinščini. O potrebi in važnosti kake nove, smotrne vzgojne politike se nam po prevratu še sanjalo ni. Odtod pomanjkanje zdravega napona, trdno napete črte v vsej naši današnji vzgoji. Dandanes se ljudje po naših šolah samo še izobražujejo, v zelo zelo redkih primerih morda tudi vzgajajo, a tudi v tem primeru vzgajanje ne more biti bistveno naše, ker ves sistem današnjega slovenskega šolstva ureja prosvetna politika, o kateri brezdvomno velja, da ni vznikla iz nas samih, da ji korenine niso pognale iz potrebe po smotrnem razmahu naše slovenske duhovnosti in kulture. Naravna in nujna posledica te zgolj izobražujoče vzgoje, ki ni vznikla iz narodovega bistva in ki nima nikjer smotra v narodu, pa naj se vrši po

še tako izbornih in modernih pedagoških metodah, je množica izobraženih ljudi, inteligentov z bolj ali manj obsežnim znanjem, a etično neizoblikovanih za vodilne vloge, ki jim po njihovem znanju in poklicu pripadajo med narodom; v svet in življenje odhajajo brez trdne hrbtenice samozvesti, brez zrele in globoke uvidevnosti, kaj so moralno dolžni narodu, nezmožni ponosnega in odločnega, v etiki stvari utemeljenega odločanja in ravnanja, kadar gre za odločilne korake v narodovem življenju.

Kruto in z grenkobo v srcih čutimo v današnjih težkih časih pomanjkanje v zavedno slovenskem duhu vzgojene, etično močne inteligence, elite izobražencev, ki bi se zavedala, da stoji v sprednjih vrstah, in ki bi se ne izmikala ali plahodušno odtegovala odgovornim nalogam v razmišljanju in dejanju. Neglede na svetovni nazor ali na strankarsko opredeljenost bi danes morala snovati v našem življenju zrela, vodstva v najboljšem pomenu zmožna elita izobražencev, ki bi na vseh poljih našega udejstvovanja predstavljala strnjeno fronto neuklonljivih duhov. Toda od kod naj bi se vzeli ti neuklonljivi, zavedno slovenski, etično močni, samostojni duhovi? Izza prevrata se živa duša ni domislila, da brez sistematične vzgoje v tej smeri ne bomo nikoli prišli do prepotrebne elite izobražencev. Nikoli izza prevrata ni bilo med nami resnega razgovora vsaj o osnutkih samostojne, konstruktivno slovenske kulturno vzgojne politike, ki naj bi po dobro preudarjenem, z bodočnostjo računajočem načrtu zarisala vsaj glavne smernice vzgoji po naših srednjih šolah in na naši univerzi. Izza prevrata take vzgoje ni bilo, marveč so nam šole od najnižje do najvišje pošiljale v življenje skupine sicer naobraženih, a medlih, plašljivih inteligentov brez zadostno vzgojenega čuta odgovornosti, brez iniciative in hrbtenice. Zato vzbuja danes pogled na vsa področja slovenskega življenja mučen občutek nedozorelosti, nestalnosti, zbežanosti in neenotnosti; velikemu delu inteligence manjka prave orientiranosti, če pa je pravilno orientirana, ji manjka etične sile in odpornosti, pa bistrega čuta odgovornosti do ljudstva, da bi svojo pravilno orientiranost tudi z dejanji dokazala.

Kdo vodi, kdo vlada danes v našem življenju? Težak bi bil odgovor na to vprašanje. Kjer inteligenca ni vajena voditi zavedno in z živim čutom odgovornosti, ki ga vedno spremlja močna etična disciplina, tam zapade življenje v moreče mrtvilo, v brezdušno životarjenje brez plodnih, razgibanih duhov. Umetnost, znanost, tehnika in vse ostale panoge človeškega dela in napora uspevajo le v v vnemajočem, budečem vzdušju vladanja; kjer manjka zavesti, da inteligenca vodi in vlada, propada življenje vedno bolj.

V nemali meri so za to stanje današnje vzgoje in za klavrnost naše inteligence odgovorne brez vsake izjeme vse bivše naše stranke — do nedavnega edina eksekutiva našega političnega življenja na vseh, torej tudi na prosvetnem polju. Še dolgo po prevratu se je vsaj v omejenem obsegu

nudila možnost nekih poskusov na polju slovenske vzgojne politike. Toda niti ena izmed bivših strank ni nikoli zamislila organske slovenske vzgojne politike, kaj šele, da bi jo bila poskušala uresničiti. V podeljevanju odgovornih, vodilnih mest na prosvetnem polju je veljala in odločala v prvi vrsti strankarska pripadnost in uslužljivost, stranka pa nobena ni imela izdelanega programa za slovensko kulturno politiko na vzgojnem polju. Lahko bi celo trdili, da nobeni stranki niti možnost takega programa ni segla na um. Danes stojimo prav tako kakor po prevratu pred docela nerešenim problemom slovenske vzgojne politike, pred vprašanjem, kako vpeljati v naše šole ne poučevanja v slovenščini, ki ga že imamo, marveč slovensko vzgojo; in obenem s tem problemom je kajpada prav tako še docela nerešeno težko vprašanje po metodah, ki bi bile za to vzgojo najboljše in najpriladnejše. Izpričevala o politični zrelosti si na vzgojnem torišču nismo pridobili. Petnajst let je utonilo za nami, odkar živimo v jugoslovanski državni tvorbi, petnajst let brezdelja, izgubljenosti in neorientiranosti v vprašanju slovenske vzgoje. Toda vsako zorenje v življenju je treba poplačati s trpljenjem, zablodami in grenkimi skušnjami. Morda je bilo teh petnajst brezplovnih let potrebnih, da se živeje zavemo problemov, ki stopajo pred vsak narod, da jih zavedno in z naporom svojih najboljših sil rešuje in reši, če mu je na tem, da kot narod polno zaživi. V vrsti teh problemov se mi zdi problem naše vladajoče inteligence in vprašanje, kako si vzgojiti to inteligenco, eden izmed najvažnejših, za rast in razmah naroda življenjsko najpomembnejših. Dokler tega problema in tega vprašanja ne bomo pozitivno razmislili ter našli možnosti, da ju spremenimo v realnost, dotlej bomo obsojeni, da bomo kot narod životarili, ne pa živeli.

Jutro siromakov

Fran Albrecht

Ko zjutraj se od smrti prebudimo,
od groze si zatiskamo oči
in se v življenje novo zastrmimo
krivic, ponižanj, bede in skrbi.

In vstajamo iz svojih tesnih rakev
— še smrt na licih nam leži —
in grémo trudnih, žalostnih korakov
kot blodni mrtveci opolnoči.